

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 43, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 04.11.2025

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 22.12.2025

Sayfa / *Page*: 128-141

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Öğr. Gör. Dr. Elif Turgut Şimşek

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,

Türk Dili Bölümü

elifsimsek@esenyurt.edu.tr

“VÂHİDÎ’NİN *TECÂRİBÜ’L-İNSÂN* ADLI ESERİNİN NEŞRİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Öz

16. asır şair ve nasirlerinden Vâhidî’nin ulaşılabilmiş yedi tane eseri bulunmaktadır. Eserlerinin çoğu daha önce makale ve kitaplarla ilim âleminde tanıtılmıştır. Kırka yakın nâsîhın ahlâkî tavsiyelerini içeren ve nazım-nesir karışık formatta kaleme alınmış *Tecâribü’l-İnsân* adlı eserinin tenkitli neşri ise Ahmet Alkan tarafından Ocak 2025’te yayımlanmıştır. Bu yayın, “Giriş” bölümünü müteakiben Vâhidî’nin kimliğine dair bilgi ve eserlerinin listesinin verildiği “Vâhidî’nin Hayatı ve Eserleri” adlı bir bölümle başlamaktadır. Dört sayısı üzerine kurulu nasihat-nâmelerin ele alınıp eserin muhteva ve şekil analizinin yapıldığı “*Tecâribü’l-İnsân*’ın İncelemesi” başlıklı bölümle üç nüshasına ulaşılan metnin tenkitli neşrinin yer aldığı “*Tecâribü’l-İnsân*” isimli bölüm yayının ana gövdesini oluşturmaktadır. Kaynakçanın devamına eklenen nâsîhların bilgilerinin yer aldığı “Açıklamalar” ve “Dizin” bölümleri ile yayının işlevsel hâle getirilmiştir.

Çalışmamız, bu yayında yer almayan iki nüshanın tanıtılması, *Tecâribü’l-İnsân*’ın tercüme edildiği kaynakla ilgili ek bilgilerin aktarılması ve yazarın çeviri yazıdaki okuma tercihlerine yapılan tekliflerimizi içermektedir. Yazarın okuma tercihleri ve bizim tekliflerimiz gerekli açıklamalarla desteklenerek tablo hâline dönüştürülmüş ve bu şekilde okurun istifade etmesi kolaylaştırılmıştır. Bu tespit ve değerlendirmeler yayının muhtemel sonraki baskılarını yetkinleştirme imkânı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: 16. asır, metin tenkidi, nazım-nesir, nasihat-nâme, Vâhidî

REVIEWS ON THE PUBLICATION OF VAHİDÎ'S WORK CALLED TAJARIB AL-İNSAN

Abstract

There are seven accessible works of Vahidi, a 16th century poet and prose writer. Many of his works have previously been introduced to the scientific world through articles and books. The critical edition of his work titled *Tajarib al-İnsan*, which contains the moral advice of nearly forty advisors and is written in a mixed verse-prose format, was published by Ahmet Alkan in January 2025. This publication begins with an "Introduction" followed by a section titled "The Life and Works of Vahidi" which provides information about Vahidi's identity and a list of his works. The main body of the publication consists of two sections: "An Analysis of *Tajarib al-İnsan*", which examines the content and form of the advice-books based on the number four; and "*Tajarib al-İnsan*", which includes a critical edition of the text, of which three copies have been obtained. The publication is made functional with the addition of "Explanations" and "Index" sections, which include information on the advisors, following the bibliography.

Our study includes the identification of two copies not included in this publication, the transfer of additional information about the source from which *Tajarib al-İnsan* was translated, and our suggestions for the author's reading preferences in the translated text. The author's reading preferences and our suggestions have been summarized in a chart, supplemented with the necessary explanations, making it easier for the reader to benefit from it. These findings and evaluations will offer opportunities to improve possible future editions of the publication.

Keywords: 16th century, text criticism, verse-prose, advice, Vahidi

Giriş

16. asır şair ve nasirlerinden Vâhidî'nin kimliği ve eserlerine dair bugüne kadar birçok değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin çoğu A. T Karamustafa'nın doktora tezinden (Karamustafa 1993) istifadeyle hazırlandığı için bu tez Vâhidî ile alakalı en kapsamlı ve başat bir kaynak durumundadır. Bununla birlikte yine doktora tezinden hareketle hazırlanan *Vâhidî: Sa'âdet-nâme [İnceleme-Metin]* isimli 2023'te çıkan yayın da (Şimşek 2025) Vâhidî ve eserleriyle alakalı derli toplu bir değerlendirmeyi haizdir. Bu çalışmamız, bir değerlendirme yazısı hüviyetinde olduğu için Vâhidî'nin hayatı ve eserleriyle alakalı malumat için adres gösterdiğimiz yayınlara ulaşılmasını tavsiye edip maksadımızı ifadeye başlamak isteriz.

Ahmet Alkan tarafından inceleme ve dizin de eklenerek tenkitli neşri yapılan *Tecâribü'l-İnsân* isimli eserle alakalı dikkatimizi çeken ilk husus eserin bilinen üç nüshası olduğunun ifade edilmesidir. Bu bilgi gerekli literatür ve katalog taraması neticesinde yetersiz kalmaktadır; çünkü eserin iki nüshası daha bulunmaktadır. Aşağıda nüshaların tam listesi verilip *Tecâribü'l-İnsân*'ın

Alkan tarafından ulaşılamadığını düşündüğümüz iki nüshasının tavsifi yapılacaktır. Bahsi geçen bu iki nüshanın tenkitli neşre imla ve anlam olarak katkı sağlayıp sağlamadığına dair hususlar nüsha tavsiflerinin içerisinde gösterilecektir.

1. Ulaşılamayan Nüshalar

Alkan, *Tecâribü'l-İnsân*'ın İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 3077, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi MR 918, Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1329/8'de kayıtlı bilinen üç nüshası bulunduğunu söylemektedir (2025: 79). Bu bilgi yeterli değildir çünkü *Tecâribü'l-İnsân*'ın dört tanesi Türkiye'de ve biri Bosna-Hersek'te olmak üzere toplamda beş nüshası bulunmaktadır ve bunların tam listesi şu şekildedir:

AÖ: Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi (Ankara), 06 Hk 2773/8.

GHB: Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları (Bosna-Hersek), 7329/8.

İÜ: Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar (İstanbul), NEKTY0377.

SK: Süleymaniye Kütüphanesi (İstanbul), FATİH5420.

TS: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar (İstanbul), M.R. 918.

Tecâribü'l-İnsân, 1981 yılında İstanbul Üniversitesinde bitirme tezi¹ olarak da çalışılmıştır. Alkan'ın bu çalışmaya yer vermemiş olmasını tezin henüz dijitalle aktarılmaması kaynaklı olduğunu düşünüyoruz. Fakat bitirme tezinin künye bilgisi üniversitenin dokümantasyon dairesinde kayıtlıdır.

Alkan, ulaşabildiği üç nüshayı tanıtip iki nüsha üzerinden gerekçeleriyle birlikte eserin tenkitli metnini kurmuştur. Yayında yer almayan eksik nüshaların tavsifi aşağıda verilmiştir.

a. Ankara, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 2773/8.²

Yazmanın kütüphane kataloğunda yazar adı “Vâhid Rûmî”, eser adı ise “Tearibü'l-İnsan” şeklinde kayıtlıdır. Tarih ve müstensih belli değildir. Nüshanın kâğıt boyutu 169x100 mm, yazı alanı boyutu ise 90x45 mm'dir. Satır sayısı 13'tür ve mensurdur. Bir mecmua içerisinde yer alan eser, mecmuanın 337b-343b varakları arasındadır. Yazı türü talik olup kâğıdı filigranlıdır. Salbek şemseli, kahverengi meşin ciltle kaplanmıştır. Sonunda nakiller vardır ve metin sondan eksiktir. Nasihat eden zatların adları verilmemiş onların yerine boşluk bırakılmıştır. Yazmanın 1^b yüzünde sonradan eklendiği bariz olan “Keşfü'z-zünun şahîfe 344 cild-i evvel li'l-Vâhidî el-Rûmî³” şeklinde bir ibare yazılı olup farklı bir yazı karakteri ile eserin adı (Tecâribü'l-İnsân) ve ardından besmele gelmektedir.

Yazmanın sonunda yer alan vikaye yaprağındaki fevaid kaydında ise bir dua terkibi ve mesanesinde taş olan kişiler için bir ilaç formülü bulunmaktadır.

¹ Dijitalle aktarılmayan ve birçok okuma yanışını da içeren bu bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde THT 1731 numarasıyla kayıtlı olup *Tecâribü'l-İnsân*'ı ahlâkî nasihatnâme ve risale türünde tanımlamış ve sadece İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar'daki nüsha baz alınarak hazırlanmıştır. Bkz. Küçük, Hüseyin (1981). *Kara-Davut zade Vahidinin Tecaribül İnsanı*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

² Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi yazmaları Milli kütüphaneye devredildikten sonra Ankara Adnan Ötügen İl halk Kütüphanesi koleksiyonu altında toplanmıştır. Bu kütüphanedeki yazma eserler daha sonra Ankara Yazma Eser Bölge Müdürlüğü'ne aktarılmıştır.

³ Kâtib Çelebi'de bu kayda “İlmü't-Te'vil” başlığı altında rastlanılmaktadır: “Tecâribü'l-İnsân: Türkî li'l-Vâhidî er-Rûmî ceme'a fihi kelimâti'l-ekâbir ve'l-eş'âr ve'l-âşâr”; Katip Çelebi (2014). *Keşf-El-Zunun: Kâtib Çelebi*. C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 344.

Başı: Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

“Kaṭarāt-ı bārān ve rīk-i beyābān ez'āfinca sipās-ı bī-kıyās cihānı yokdan var eden Hudā-yı 'Ālī-şāna...” 240^b

Sonu: “-raḍıya'llāhu 'anh- buyurmuşlardur dört nesne şüretā az görünür ammā ma'nī...” 246^b

Bu nüsha mensur bir nüsha olduğundan, Alkan bu nüshaya ulaşabilmiş olsaydı bile Gazi Hüsrev nüshasında olduğu gibi tenkitli neşre muhtemelen dahil etmeyecekti. Sondan eksik olması da değerlendirmeye alınmamasına yeterli bir diğer karine olacaktı. Netice olarak nüshanın Gazi Hüsrev nüshası gibi bir “ön deneme” (Alkan 2025: 83) olduğu kanaatine varılacaktı. Normalde bir eserin zaman içerisinde müstensihler tarafından versiyonları meydana getirilebilir (Açıl 2022: 30-31). Bu iki nüshaya müstensihlerin versiyonu da denilebilir fakat bir eserin iki ayrı ön denemesinin olması uzak bir ihtimaldir çünkü bu nüshalar daha ziyade müstensihler tarafından manzum kısımların dahil edilmediği nüshalar gibi durmaktadır. Buna ilaveten nâsıh isimlerinin olması gereken yerlerde de boşluklar bırakılmıştır. AÖ nüshasının “özet” veya “açıklayıcı” bir nüsha olduğu TS nüshasından alıntılatacağımız birkaç pasajla karşılaştırılmasıyla daha iyi anlaşılacaktır:

“Baṭlamyūs ḥakīm eydür: Dört nesne dört nesne birle ḥācete gelür, zīrek-tab' sultān vezīr-i dānā birle, eyü at tāziyāne birle, merd-i dilir eyü silāḥ birle, eyü şemşīr zūr-ı bāzū birle.” TS 5^b

“..... ḥakīm eydür, dört nesneye dört nesne lāzımdur: Birisi ziyāde zīrek pādīşāha bir 'ākıl ü müşīr kāmīl vezīr lāzımdur, ikincisi ziyāde bahādır kimesneye silāḥ lāzımdur, üçüncisi kesgin kılıca kuvvetlū bāzū lāzımdur.” AÖ 242^a

“Soḳrāt ḥakīm eydür: Saltānatuñ şebātı dört nesne birledür, 'azīmet-i tamām, 'adālet-i devām, şecā'at der-intikām, şehāvet bā-ḥāş u 'ām” TS 6^b

“..... ḥakīm eydür, pādīşāhlarda dört nesne kâ'im ü şābit olmak gerekdür, birisi tamām-ı kaşddur ki anda tereddüd olmaya, ikincisi devām-ı 'adldür, üçüncisi şecā'atdür, [dördüncisi] ḥāşş u 'āma şehāvetdür.” AÖ 242^a

“Berehmen-i Hindī eydür: Şart-ı ra'ıyyet dört nesnedür tā'at, naşīḥat, şefkāt, emānet” TS 10^b

“..... ḥakīm eydür, ra'ıyyet zabṭ edenlere dört nesne şartdur, birisi tā'at u şalāḥ üzre olmakdur, ikincisi re'āyaya naşīḥat üzre olmakdur, üçüncisi re'āyaya şefkāt ü raḥm üzre olmakdur, dördüncisi re'āya ḥaḳḳında emānet üzre olup ḥıyānet etmemekdür.” AÖ 243^a

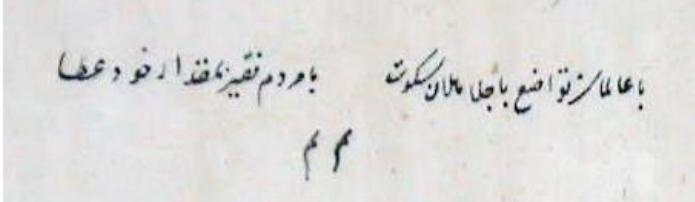
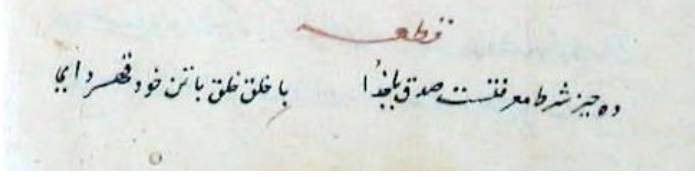
a. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi. Fatih Koleksiyonu, FATİH5420.

Yazma, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu'nda 05420-006 yer numarasıyla kayıtlıdır. Dili Farsçadır. Eser 100 varak olan Arabî ve Fârisî bir mecmuanın 92-96 yaprakları arasında yer almaktadır. 15 satırdır. Boyutları 162x122 mm ve 112x65 mm şeklindedir. Mensurdur. Nasihat eden kişilerin isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sonunda bir kıta ve iki mim (م م) şeklinde temmet işaretleri bulunmaktadır.

Başı: Kitāb-ı Tecāribü'l-İnsān

Sipās āferīdgār-ı cihān-rā be-ez'āf-ı қаҗарāt-ı bārān ve rīk-i beyābān... 92^a

Sonu:

95^b-96^a

Bu nüshanın da Farsça ve mensur oluşu dolayısıyla Alkan tarafından tenkitli metne tahminimizce dahil edilme ihtimali yoktu. Fakat aşağıda “Eserin Tercüme Oluşu” başlığı altında da ifade ettiğimiz üzere Vâhidî, *Tecâribü'l-İnsân*’ı Farsça başka bir eserden tercüme etmiştir ve tercüme ederken aynı eseri Farsça da kaleme almış olabilir. Yukarıda tavsifini yaptığımız Süleymaniye nüshası da tam olarak böyle bir nüsha olabilir. Vâhidî’nin bir eserini doktora tezi olarak çalışan ve eserleriyle alakalı dikkate değer bilgiler kaydeden A. T. Karamustafa -Alkan da bu yayından oldukça istifade etmiş olmasına rağmen- eserin ilk kez Farsça kaleme alınıp daha sonra Türkçeye çevrilmiş olma ihtimalini öne sürmektedir (Karamustafa 1993: 50-51).

Sonuç olarak Alkan’ın ulaşamadığını düşündüğümüz AÖ ve SK nüshaları mensurdur ve manzum kısımları ihtiva etmediğinden de hacim olarak küçüktür. Aynı şekilde GHB nüshası da mensur ve hacim olarak azdır. Fakat bu nüshalar bir “ön deneme” tanımlamasından epey uzak görünmektedir.

2. Eserin Türü

Tecâribü'l-İnsân’ın türü bibliyografik kaynaklarda “siyâset-nâme” başlığı altında değerlendirilmiştir. “Padişahlara ahlâkî öğütler” (Levend 1963: 188), “siyasete müteallik âsâr-ı İslâmiyye” (Deniz 1999: 61), “mev’ize yollu bir kitap” (Çolak 2003: 373), “zevatın ibret dolu kıssaları” (Öztürk 2013: 76) şeklinde nitelenen bu eser, literatürün bizi yönlendirdiğinin aksine aslında nasihat-nâme türüne daha yakındır. Alkan ile bu hususta hemfikir olduğumuzu belirtmek isteriz. Alkan’a göre eserde yer alan, yöneticilere verilen saltanatın devamı ve adaletle ilgili nasihatler eseri siyâset-nâme türüne yakın gösterse de sebep-i telifte eserin umuma hitaben kaleme alındığının bildirilmesi nasihat-nâme olarak adlandırılmasını gerektirmektedir (2025: 84). Çünkü eserde nasihatlerin otuzundan fazlasında siyasî öğütten ziyade ahlâkî değerler öne çıkarılmıştır. (2025: 34). Alkan’ın bu tespit ve yorumları yerindedir çünkü devlet adamlarına siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, devlet yönetimine dair nasihatlerde bulunmak maksadıyla yazılmış kitap veya bu kitapların oluşturduğu tür (Adalıoğlu 2009: 306) anlamında kullanılan “siyâset-nâme”, padişahlara, vezirlere ve devlet adamlarına öğütler verdiği (Levend 1963: 171); adalet, cesaret, cömertlik gibi siyasetçinin ilk akla gelen özelliklerini anlatmaları yanında dinî kurallara göre yaşamanın gereğini vurgulayan yapılarıyla ahlâk kitabı özellikleri gösterdiği için aynı zamanda

“nasihât-nâme” (Kaçar 2012: 14), hatta nasihât-nâmelerin bir alt türü (Dinçer 2018: 31) olarak kabul edilirler. Hatta bu iki türün birbirinden kesin hatlarla ayrılmasının zor olduğu da ifade edilmiştir. (Çınar 2014: 87).

3. Eserin Muhtevası

Alkan’ın yayınında nâsîh sayısının iki yerde muhtelif ifade edilmesinin dışında muhteva incelemesi başarılı bir şekilde hazırlanmıştır:

“Tecâribü’l-İnsân âlim, din-devlet büyüğü, on iki imam, filozof ve efsanevî şahıslardan oluşan 36 nâsîhin dörtlü hususlar şeklinde söylenmiş nasihatlerini içermektedir.” (2025: 64).

“Vâhidî mahlaslı bir müellife ait Tecâribü’l-İnsân, kırk kadar seçkin insanın dörtlü hususlar şeklinde söylediği nasihatlere ve o nasihatlerin manzumlaştırılmış biçimlerine dayanmaktadır.” (2025: 83).

4. Eserin Tercüme Oluşu

Alkan, *Tecâribü’l-İnsân* ile büyük oranda benzeşen başka nasihat-nâmelerin varlığının eserin telif mi tercüme mi olduğu noktasında şüphe uyandırdığını söylemektedir (2025: 83). Bu düşüncesini teyit maksadıyla ise 16. asırda Yavuz Sultan Selim dönemi hattatlarından Abdülvâhid Meşhedî’nin istinsah ettiği Farsça *Ticâretü’l-İnsân* ve Katip Ali Efendi’nin *Pendnâme*’sini verip *Tecâribü’l-İnsân*’ın bu eserlerden çeviri olması ihtimali üzerinde durmakta ve tablolarla eserlerin muhtevasını karşılaştırarak bu iddiasını somutlaştırmaktadır. Bu eserlerde aynı zamanda benzer şahısların benzer nasihatlerde bulunduğu ve bu nasihatlerin diziliminin de paralel olduğunu eklemektedir. Bunlara ilaveten bahsi geçen bu iki eserle *Tecâribü’l-İnsân*’ın mensur kısımlarının hariç bir kaynağa dayandığını söyleyip Vâhidî’nin bunu yaparken manzum ilavelerle genişletip telif hüviyeti kazandırdığını da söylemektedir (Alkan 2025: 83-84). Alkan’ın bu çıkarımı yerindedir çünkü Vâhidî bu eseri -aynı *Sa’adet-nâme*’de de yaptığı gibi- Farsça bir eserden tercüme edip manzum parçalarla genişletip telif-tercüme bir eser formatına getirmiştir (Şimşek 2023: 48). Alkan’ın bahsettiği iki eserle (*Ticâretü’l-İnsân* ve *Pend-nâme*) *Tecâribü’l-İnsân*’ın ortak yönleri olmakla birlikte Farsça fihrist ve kataloglar tarandığında bu eserin *Tuhfetü’l-Mülûk* gibi bir eser olması da ihtimal dahilindedir. Ahmad Monzavî (Ahmed-i Münzevî), İran ve İran dışındaki Farsça yazmaların nüshalarının tespiti üzerine hazırladığı fihristte (Ece 2015: 77) *Tecâribü’l-İnsân*’ın *Tuhfetü’l-Mülûk* adlı eserdeki gibi ahlâkî sözler içerdiğini ve dört unsur üzerine kurulu kırk bölümden oluştuğunu kaydetmiştir:

“Tecârib-el-İnsân ve Envârü’l-Hikme: Güftâr îst der-ahlâk be-mânend-i “Tuhfetü’l-Mülûk 1562” çihil bâbî, der-ahlâk-ı ‘amelî ve berây-ı resîden be-her maṭlûb çehâr-çîz yâd mî koned, velî (.....)⁴ ve be-dîn nâm dü-bâr çâp şode est.

Âgâz: Çâpî elḥamdüli’llâhillezî nûr-ı meşâbihü’l-kulûb bâ-envâr-ı hikme.

Âgâz: Nüşhâ-yı hâ-yı ḥattî: Sipâs-ı bî-kıyâs âferidgâr-ı cihân-râ bi-eşnâf... Ve in Kitâb-ı Tecâribü’l-İnsân nâmîde şod ez-güftâr-ı e’imme ve ḥükemâ.

Be-negerîd: zerî’a 3: 367-F. Müşâr: 307” (Monzavî 1969: 1557).

⁴ نا مبوب

Ahmed-i Münzevî'nin düştüğü bu kayıt *Tecâribü'l-İnsân*'ın Farsça bir eserden tercüme olduğunu da işaret etmektedir. Münzevî'nin hazırladığı fihristte yer alan bu Farsça yazmanın müellifi belli değildir ama müellif görüldüğü üzere Vâhidî de değildir. Vâhidî, eserini bu Farsça eseri kaynak olarak tercüme etmiş olabileceği gibi bu eseri Farsça tercüme etmiş de olabilir. Nitekim *Tecâribü'l-İnsân*'ın SK nüshasının dili Farsça'dır. Karamustafa'nın da ifade ettiği gibi eser önce Farsça kaleme alınıp daha sonra Türkçe'ye çevrilmiş de olabilir (Karamustafa 1993: 50-51).

5. Eserin Vâhidî'ye Aidiyeti

Alkan'ın yayınında *Tecâribü'l-İnsân*'ın Müphem Bir Vâhidî'ye Aidiyeti şeklinde bir başlık açılmış fakat zaten A. T. Karamustafa doktora tezinde (1981) bu hususu gerekçeleriyle birlikte tartışmıştır ve yapılan başka bir çalışmada da (Şimşek 2023) Vâhidî'nin birçok eseri karşılaştırılıp üslup ve tarzından yola çıkarak *Tecâribü'l-İnsân*'ın Vâhidî'ye ait olduğu ortaya konmuştur, o sebeple böyle bir başlık açılmasının gerekli olmadığı kanaatindeyiz.

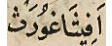
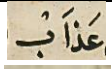
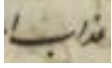
6. Çeviri Yazıdaki Okuma Hataları

Alkan'ın yayınında üçüncü bölümde yer alan tenkitli metindeki okuma tercihlerine birtakım teklifler olacaktır. Buradaki gaye, okuma yanlışlarını cımbızlayıp Alkan'ın yayınına eleştiri oklarını yöneltmek değil, vezne ve anlama intikal eden okuma tercihlerini gün yüzüne çıkarıp yapıcı teklifler ortaya koymaktır.

Metin tenkidine İÜ ve TS dahil eden Alkan, GHB nüshasını mensur olduğu için metin tenkidi dışında bırakmıştır. Değerlendirmeye tabi tuttuğu iki nüshadan herhangi birisini temel almadan ihtilaflı yerlerde anlam, kafiye ve vezin açısından en uygun nüshanın metnini esas almış ve nüsha farklarını dipnotta aparata eklemiştir (Alkan 2025: 81).

Alkan tarafından yapılan okuma tercihleri aşağıda tablo hâlinde verilmiştir. Verilen sayfa numarası yayındaki sayfa numarası olup tablo boyunca yayının başından sonuna doğru ilerleyen bir yol izlenmiştir. Sadece bir kelime alıntılı olduğu gibi bağlamın daha net anlaşılabilmesi adına çoğu yerde mısra, beyit veya cümle şeklinde alıntılara yer verilmiştir. Tekliflerimiz gerekçeleri ile “Açıklamalar” sütunu altında değerlendirilmiştir. Tabloda TS şeklinde kısaltılması verilen nüsha Topkapı Sarayı nüshası; İÜ şeklinde verilen kısaltma ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler'de bulunan nüshayı karşılamaktadır.

Sayfa	Yazarın Tercihi	Bizim Teklifimiz	Açıklamalar
5	Beş gün müşâhib olmağla cân Muştâfâsına	Beş gün müşâhib olmağa cân Muştâfâsına	TS: İÜ:
6-87	Tevratdan <i>men kıni'a şebi'a</i>	Tevrîtden Men kına'a şebü'a	TS: Tivrît
7	şalavâtullâhi 'aleyhi ve selâmühü	şalavātu'llâhi 'aleyhi ve selâmuğu	
8	Şâh-ısañ mülk-i tende âd eyle Ya'nî şürb ü ekilde dâd eyle	Şâh-ısañ mülk-i tende ad eyle Ya'nî şürb ü ekilde dâd eyle	“âd” şeklinde yazılan kelime “ünlenmek, adının herkes tarafından duyulmasını sağlamak (Şentürk 2023: 78) anlamına gelen “ad eyle-” olmalıdır.
9	Hıor ü h'âbuñda dâd êtmez-iseñ Kişver-i tende âd êtmez-iseñ	Hurd ü h'âbuñda dâd êtmez-iseñ Kişver-i tende ad êtmez-iseñ	Kelime burada da “ad” olmalıdır.

9	Hîç yüz vërme zîr-i dest eyle Kademünde çü hâk pest eyle	Hîç yüz vërme zîr-dest eyle Kademünde çü hâk-pest eyle	
9	Hañcer-i cev'-ile anı katl ét Canuña yegdür öldügi ol it	Hañcer-i cü'-ıla anı katl ét Canuña yegdür öldügi ol it	cü': açlık (Şemseddin Sami 2010: 486)
9	hekîm	hakîm	Her nâsihtan sonra böyle bir imla ile yazılsa da "hakîm" söyleyişi daha uygun ve yaygın bir kullanımdır.
0	'Azm kıl nefsinüñ vilâyetine	'Azm kıl nefsünüñ vilâyetine	İÜ: nefsünüñ TS: nefsünüñ
3	Şihhat isterseñ eger ey âdemî Ekl ü şürb ü nevmüñi âz eyle âz	Şihhat isterseñ eger ey âdemî Ekl ü şürb ü nevmüñi az eyle az	Kelime "âz" şeklinde şapkalı imla edildiğinde Farsça kökenli hırs, tamah anlamına gelen (Şentürk 2023: 31) "âz" kelimesi anlaşılmaktadır. Bu kelime, miktar belirten kelime olan "az" olmalıdır, çünkü (Alkan 2025: 106)'da yer alan "Nefs-i düşmen gerçi kim görünür az/Lîk çoğ iş eyler ol gösterme az" beytinde de kelime "az" şeklinde şapkasız yazılmıştır.
3	Mevlâ dahı seni kâpusında kabûl ède Belk'olasın niçe kuluñ muhtedâsı sen	Mevlâ dahı seni kâpusında kabûl ède Bil k'olasın niçe kuluñ muhtedâsı sen	İkinci mısradaki "kuluñ" olması gereken kelime "kuluñ" şeklinde eksik okunmuştur.
4	İftiyâgüres	Afîşâgöres	Birçok ilmî neşirde genelde Afisagoras veya Fisagoras şeklinde imla edilen kelimeyi Alkan, metin tenkidinde izlediği yol hasebiyle (Alkan 2025: 81) TS'deki meşhur ve yaygın kullanım olan yazımı tercih etmelidir: TS: İÜ:
4	Ma'nâ ra'iyetine o nâ-hak gâdâb éder	Ma'nâ ra'iyetine o nâ-hak 'azâb éder	TS: İÜ:
5	Bir dahı bir merdüm-i bîmâra varursañ eger Çoğ oturma hem ne isterse oşun dê dême lâ	Bir dahı bir merdüm-i bîmâra varursañ eger Çoğ oturma hem ne isterse o şun dê dême lâ	
8	Nizâmü'l-mülk	Nizâmülmük	Özel isimlerin yazımında bu kullanıma gerek yoktur.
9	Nâgehân olsañ olurlar muhteliť Tır oturma sözlerin güş eyleme	Nâgehân olsañ olurlar muhteliť Tır oturma sözlerin güş eyleme	TS: olurlar İÜ: olurlar
9	Eyleme kimse şehâsına tãma' Kendüñi seyr ét siyeh güş eyleme	Eyleme kimse şehâsına tãma' Kendüñi şîr ét siyeh-güş eyleme	Alkan, İÜ nüshasında "seyr" şeklindeki yazımı tercih etmiş ama TS'deki "şîr" yazımı anlam olarak daha uygundur çünkü ikinci mısradaki geçen "siyeh-güş" kelimesi karakulak diye de anılan bir sırtlandır ve sırtlanın hazıra konma özelliği şiirlerde çokça kullanılmış olup daima aslanla (şîr) beraber anılmıştır. (Şentürk 2016: 384), (Onay 1993: 242).

9	raḍiyallāhu fi'd-dāreyn	raḍiyallāhu 'anh fi'd-dāreyn	
00	Bāyezīd-i Bistāmī	Bāyezīd-i Bistāmī -ḳuddise sırıruhu-	Tazim ibaresi TS'de mevcut fakat İÜ'de yoktur. Diğer nüshalardan eksik tamamlama gayesiyle bu ibareyi eklemeliydi.
01	Eyler-iseñ heves ğ ger Eyle ta'zīm 'ilme ēy dāver	Eyler-iseñ heves ğ ger Eyle ta'zīm 'ilme ēy dāder	TS: dāder İÜ: birāder
02	Nefsi o kimsenūñ ki seḥā vū emīn ola Olsa 'aceb midūr o gūrūh-ı 'izāmdan	Nefsi o kimsenūñ ki saḥī vū emīn ola Olsa 'aceb midūr o gūrūh-ı 'izāmdan	Dürüst anlamına gelen ve sıfat olan “emīn” kelimesinin yanına cömert anlamına gelen ve sıfat olan “saḥī” gelmelidir. “seḥā” kelimesi isimdir.
03	'uḳbāda dūnyāda	'uḳbāda ve dūnyāda	TS: dūnyāda ve 'uḳbāda
04	müdbirlikdür	müdebbirlik degüldür	TS'deki harekelenme bazen yanıltıcı olsa da şedde kullanımında herhangi bir tutarsızlığın yer almadığı görülmüştür. TS: müdebbirlik degüldür İÜ: müdbirlikdür Müdbir: idbāra dūcār, talihsiz; Müdebbir: Her işin arkasını ve akıbetini düşünüp önden çare arayan, işin her cihetini iyi mülâhaza eden, tedbirci. (Şemseddin Sami 2010: 1313)
05	Cān gözini aç ü gör her şüreti Her birinden al baḥş-ı 'ibreti	Cān gözini aç ü gör her şüreti Her birinden al yaḥşı şüreti	TS: şüreti İÜ: 'ibreti
05	Dōstlarla meşveret her kārda Ḥūbdur gāyet de hem efkārda	Dōstlarla meşveret her kārda Ḥūbdur gāyetde hem efkārda	Kelimenin doğrusu “son derece” anlamına gelen “gāyetde” olmalıdır.
05	[T: 20 ^b]	[T: 19 ^b]	TS nüshasında devam eden varaklarda ^b yüzü atlanarak yanlış numaralandırılmıştır.
05	Ḳıl 'adūlarla mūdārā ēy cūvān Kim tūtar segler dehānda üstūh'ān	Ḳıl 'adūlarla mūdārā ēy cūvān Kim tūtar segler dehānın üstūh'ān	TS: İÜ:
06	İmām Muḥammed Naḳī	İmām Muḥammed Taḳī	Aynı sayfada “Naḳī” ve “Taḳī” şeklinde iki farklı kullanım vardır. Kendisinin metindeki nâsıhlarla ilgili bilgi verdiği Açıklamalar bölümünde de doğrusunu yazdığı (2025: 134) bahsi geçen nâsıh “İmām Muḥammed Taḳī”dir.
07	Kim ḳanā'atle dirilmek rūz u şeb Zinde-dil olup ēder cānı t̄arab	Kim ḳanā'atle dirilse rūz u şeb Zinde-dil olup ēder cānı t̄arab	Anlam olarak TS'deki imla tercih edilip İÜ'deki yazım aparata alınmalıdır. TS: dirilmek İÜ: dirilse
08	Ol 'ilmde dānā ve bīnā	Ol 'ilmde dānā vū bīnā	Alkan, “Cān gözünü aç ü gör her şüreti” mısrasında atıf vavını bu şekilde kullanmışken (2025: 105) burada da kullanmalıydı.
08	-	Nuṣḥ-ı Naṣīr-ı Tūsī	TS nüshasında bu başlık kırmızı mürekkeple yer almaktadır.
09	Ġazālī	Ġaz[z]ālī	Bkz. “Gazzālī” (Çağrıçı 1996: 489)
10	Dört nesne dört nesne keser	Dört nesne dört nesneyi keser	TS nüshasında ikinci “nesne” kelimesinde akuzatif eki olduğu hemze “ء” ile

			gösterilmişken Alkan, İÜ'deki yazımı tercih etmiştir: TS: İÜ: nesne
12	lecâc	leccâc	TS: leccâc İÜ: leccâc
13	Yeg görür bir düşmeni 'âkil olan Böyle buyurdu bize kâmil olan	Bîñ görür bir düşmeni 'âkil olan Böyle buyurdu bize kâmil olan	
13	Kıl ahillâ kendüñe halkı tamâm Ârif ol düşmen edenme ey hümâm	Kıl ahillâ kendüñe hulkı tamâm Ârif ol düşmen edinme ey hümâm	"halkı tamam" kelimesinin doğrusu "yaratılışı olgun" anlamına gelen "hulkı tamâm" olmalıdır.
13	Keşret-i vâm ediser püşti kemer Vâm-dâr olan kişidür bil kim er	Keşret-i vâm ediser püşti kemer Vâm-dâr olan kişidür bil kem er	Klâsik şiirdeki kafiye bilgisinden yola çıkılarak kelime bu şekilde cinaslı okunmalı idi.
14	-	Ëy cüvân tüt güşuñı benden yaña Ëdeyin bir hoş naşihat ben saña	Bu beyit TS nüshasında mevcuttur fakat İÜ nüshasında yer almadığından olsa gerek metne alınmamıştır.
15	Nazm	Meşnevî	İÜ: Nazm
16	vech-i melîh ü lisân-ı faşîh ü şalb- i naķa ve yed-i seķā	vech-i melîh ü lisân-ı faşîh ü şalb-i naķı ve yed-i şahî	
17	Ol cüvân-merd eylegil destüñ seķā Senden alsun merdüm-i efķar naşib	Ol cüvân-merd eylegil destüñ şahî Senden alsun merdüm-i efķar naşib	Nesir kısmındaki seci örgüsü isimler üzerinden değil sıfatlar üzerinden devam ettiği için bu kullanım daha doğrudur.
17	Yine ol	Yine ol Hâbîb-i Hâķ	
17	ķaddesallāhu rūķa	ķaddesallāhu rūķahu	
18	ķanā'ati 'ādet edin ü seķāveti źanā'at edin	ķanā'ati 'ādet edin ve seķāveti şınā'at edin	
18	Hâķla şıdķla halkla inşāfla nefsle ķahrıla faķr ile lutfıla ulularla ķurmet ile...	Hâķla şıdķla, halkla inşāfla, nefisle ķahrıla, fuķarāyla lutfıla, ulularla ķurmet ile...	
18	yüz	büz, püz: keçi	Kelimenin TS nüshasında "püz" olduğunu aparatta haber verdiği hâlde "yüz" şeklinde imla edilmiştir.
18	uķķāb	uķāb: kartal	TS: 'uķķāb İÜ: 'uķķāb

Tablo 1: Yazarın Tercihi, Bizim Teklifimiz

SONUÇ

Sayın Alkan'a Vâhidî'nin yedi tane eserinden birisi olan *Tecâribü'l-İnsân* isimli nazım-nesir karışık formatta hazırlanan eserini ilim âleminde tanıttığı için teşekkür ediyoruz.

Kitabın planının başarılı bir şekilde kurulduğunu söylemek isteriz. Metin harici zenginleştirici unsurlardan tabloların, nâsihlar hakkında bilgilerin yer aldığı Açıklamalar kısmının ve şahıslar dizinin bulunması yayını araştırmacılar için işlevsel hâle getirmiştir.

Tecâribü'l-İnsân'ın kaynağı olduğunu ifade ettiği *Ticâretü'l-İnsân* ve *Pend-nâme* isimli eserlerin benzer bölümlerini tablolaştırması, bu eserlerin pratik bir şekilde karşılaştırılmasına olanak tanımıştır.

Literatür dâhilindeki kaynak kullanımı yerindedir, birçoğu birincil kaynaklardır. İki nüshaya ulaşılamamasının haricinde *Tecâribü'l-İnsân* üzerine 1981 yılında yapılan bitirme tezinden bahsedilmemesi ve Farsça fihrist ve katalogların taranmamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Yayının sahaya yaptığı katkı önemlidir çünkü bu eserin yayımlanmasıyla dört sayısı üzerine kurulu nasihat-nâmelere bir yenisi daha eklenmiştir.

Metnin hacmen az olması dil içi çevirisinin yapılmasına olanak tanımaktadır, dil içi çeviri metni okurken metnin sağlama yapılmasına olanak tanımakta iken Alkan'ın bundan kaçınmış olması da yayının eksik hususlarındandır.

Kitabın sonuna tam ve okunaklı nüsha olan TS nüshasının tıpkıbasımını veya başı ve sonundan birkaç yaprağını eklenebilseydi eser okuyucu tarafından daha denetlenebilir olurdu.

Bu çalışmamızın Alkan'ın yayınının sonraki baskılarına yetkinleştirme imkânı sunacağı düşüncesindeyiz.

Kaynaklar

- Açıl, Berat vd., (2022). *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*. Ankara: TDV Yayınları.
- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin (2009). “Siyâsetnâme”. C. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, s. 306-308.
- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin (2004). “Siyasetnâmeler'in Klasik Kaynakları”. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 1-22.
- Alkan, Ahmet (2025). *Vâhidî: Tecâribü'l-İnsân [İnceleme-Metin-Açıklamalar-Dizin]*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Altay, Ahmet (2011). “Klasik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6/3, Summer, s. 1795-1809.
- Aşkar, Mustafa (2006). *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Benli, Şeyma (2020). “Dört Dörtlük Öğütler: Dört Sayısı Üzerine Kurulmuş Türkçe Mensur Nasihatnamelerin Mukayesesi ve Kâtip Ali Efendi'nin Pendnâme'si”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 4, S. 4, s. 1069-1092.
- Briquet, Charles Moise (1968). *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier de leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, A facsimile of the 1907 edition with supplementary material edited by Allan Stevenson, 4 c., Amsterdam: The Paper Publications Society.
- Ciğa, Özkan (2018). *Kıssa-i Seyyid-Cüneyd ve Reşîde-i Arab Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi.
- Çınar, Bekir (2014). “Mantıkî'nin Nasihatnâme'si”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 35, s. 85-98.

- Çolak, Orhan (2003). “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 339-378.
- Deniz, Gürbüz (1999). “Bir Osmanlı Aydını Bursalı Mehmet Tahir Bey ve Siyaset’e Mütâallik Âsâr-ı İslamiye adlı Risalesi”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 1, s. 58-64.
- Dinçer, Ömer (2018). *Siyasetnâmeleri Yeniden Okumak: Bir Yönetim Bilimci Gözüyle Geleneksel Siyasi Düşünce*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Doğan, Hasan (2010). “Divan Şiirinin Kara İncisi: Hind Ülkesi ve Klasik Türk Şiirinde Hind Metaforu”. *III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi*, İstanbul, C. 1, s. 797-809.
- Ece, Selami (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)*. Erzurum: Eser Basım Yayınları.
- Ekinci, Ramazan (2012). “16. Asırda Yazılmış Mensur Bir Nasihat-Nâme: Abdülkerim bin Mehmed’in Nesâyihu’l-Ebrâr’ı”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7/2, Bahar, s. 423-441.
- Erünsal, İsmail E. (2018). *Orta Çağ İslâm Dünyasında Kitap ve Kütüphâne*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Erünsal, İsmail E. (2024). *Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler: Edebiyat Tarihi Yazıları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gacek, Adam (2017). *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- İmâm Nevevî, (2018). *Riyâzü’s-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. 8 c., İstanbul: Erkam Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (2008). “Sah”. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. s. 490-491.
- Kaçar, Mücahit (2012). *İbn-i Fîrûz: Gurretü’l-Beyzâ Adaletin Aydınlığında*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Kâtip Çelebi (2007). *Keşfü’z-Zunûn*. 4 c., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaplan, Mahmut (2008). *Hayriyye-i Nâbî*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Karamustafa, A. T. (1993). *Vâhidî’s Menâkıb-i Hıvoca-i Cihân ve Netice-i Cân: Critical Edition and Analysis*. Doktora Tezi. Cambridge: Harvard University.
- Karatay, Fehmi Edhem (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu: Din, Tarih, Bilimler*. C. 1, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.
- Kavak, Özgür (2023). “Osmanlı Türkçesine Tercüme Edilen Siyaset Düşüncesi Eserlerinin Tercüme Usul ve Tasarrufları”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 64, S. 64, s. 1-45.
- Keskintaş, Orhan (2017). *Adalet, Ahlâk ve Nizam: Osmanlı Siyasetnameleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2008). “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İstanbul, s. 169-190.
- Köksal, M. Fatih (2012). “Metin Neşrinin Ana Esasları”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 31, Bahar, s. 179-209.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> [Erişim: 10.10.2025]

- Küçük, Hüseyin (1981). *Kara-Davutzade Vahidinin Tecaribül İnsanı*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Levend, Ağâh Sırrı (1963a). “Siyaset-nameler”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. C. 10, s. 167-194.
- Levend, Ağâh Sırrı (1963b). “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. C. 11, s. 89-115.
- Maas, Paul vd. (2011). *Stemmatik: Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Massignon, Louis (1975). Louis Massignon, *La Passion de Husayn Ibn Mansûr Hallâj: martyr mystique de l’Islam exécuté à Bagdad le 26 Mars 922*. 4 c., Paris: Editions Gallimard.
- Monzavî, Ahmad (1969). *A Catalogue Of Persian Manuscripts*. V. 2, Part II, Tehran: Regional Cultural Institute.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Onay, Ahmet Talât (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özbek, Süleyman (2007). “Siyasetnâme Özellikleri Açısından Râhatü’s-Sudûr’un Değerlendirilmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, Aralık, s. 147-162.
- Öztürk, Murat (2013). “Tarih ve Siyasetnameler Çerçevesinde Klasik Türk Edebiyatında Vezir Hikâyeleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49, Erzurum, s. 73-94.
- Pekolcay, Necla, vd. (1994). *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’îlere Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Pertsch, Wilhelm (1888). *Die Handschriften-verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin: Verzeichniss der Persischen Handschriften, Vierter Band*. Berlin: A. Asher and Co.
- Piyadeoğlu, Cihan (2020). “Hâce Abdullah el-Ensârî’nin Vezir Nizâmülmülk’e Nasihatleri”. *Ortaçağ Tarihçliğinde Bir Duayen: Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın’a Armağan*, İstanbul: Bilge Yayıncılık, s. 692-696.
- Polat, Salahattin (2010). *Metin Tenkidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Solak, Halil (2021). *İsmail E. Erünsal, Yirmi İki Mürekkep Damlası: Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şemseddin Sami (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atillâ (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. İstanbul: OSEDAM.
- Şimşek, Elif (2020). “Telif-Tercüme Kavramı Bağlamında Vâhidî’nin Saâdetnâme’si Üzerine Düşünceler”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 60, S. 1, s. 97-111.
- Şimşek, Elif (2023). *Vâhidî’nin Saâdet-nâme’si (İnceleme-Metin)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Tekin, Şinasi, Gönül Alpay Tekin (2003). *‘Azmi-zâde Hâletî Dîvânı: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*. Harvard Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- Toparlı, Recep ve M. Sadi Çögenli (2014). *Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Arapça ve Farsça Edatlar, Zarflar, Deyimler ve Terimler*. Sivas: Be Yayınları.

- Uğur, Ahmet (1992). *Osmanlı Siyâset-nâmeleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Uysal, Halil, ve Mehmet Harmancı (1999). “Osmanlı Çağı Türkçe Siyâset Kitâbiyâtı”. *Makâlât*, S. 2, Konya, s. 109-130.
- Ünver, İsmail (1993). “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, C. 11, S. 1, Ankara, s. 51-89.
- Velidedeoğlu, Orhan (2017). *Dilimizde Tartışılan Sözler ve Sözcükler*. İstanbul: Humanist Kitap Yayıncılık.
- Yaltkaya, Şerefettin ve Kilisli Rifat Bilge (2014). *Keşf-El-Zunun: Kâtib Çelebi*. C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yavuz, Kemal, (2000). *Âşık Paşa: Garib-nâme I*. 4 c., İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, Nimet (2023). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yılmaz, Coşkun (2009). “Siyâsetnâme: Osmanlı Dönemi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, s. 308-308.
- Yılmaz, Mehmet (2008). *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 2*. İzmir: Sütun Yayınları.
- Yıldız, Alim (2002). “İbrahim Gülşenî’nin ‘Pendnâme’si”. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, İzmir, s. 57-95.
- Yücer, Hür Mahmut (2011). “Muhammed Enverî Cadić [ç] ve Târîh-ı Enverî (Bosna Tarihi)”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 2011, s. 1-16.